VRÅ SAVVÆRK

Ejendommen matr. nr. 1d af Vrå by, Pederstrup sogn på ca. 5,5 tdr. land (ejendommens nuværende areal vest for Vråvej) blev i 19oo overtaget af Herman Karlsen af Vrå. Han solgte i 1904 ejendommen videre til Christen Peder Larsen af Sødal mark for 1.500 kr..

Den 1.3.1928 blev ejendommen overtaget af Alfred Sørensen, Fastrup, Vammen sogn. Om der var andre ejere mellem Christen Peder Larsen og Alfred Sørensen vides ikke. Prisen for ejendommen i 1928 var 4.650 kr. uden avl, besætning og redskaber. Der var en enkelt rødstens og stråtækt bygning på ejendommen med målene 12 x 16 alen (7,5 x 10,0 m). Bygningen, der siges at være fra 1890erne, rummede både stald og beboelse. Bygningens indre beskrives således: „Gulvene var rådne og støbegodset ubrugeligt. Bund i stald: træpløkker". Der var ingen brønd på ejendommen. Vandet skulle hentes i en brønd inde i Sødal skov.

Den egentlige baggrund for at købe ejendommen var, at der vest for det omtalte hus var en savbane. Alfred Sørensen havde i nogle få år arbejdet på Vammen Savværk hos J. Kr. Hedemand og fået lyst til denne metier. Savværket i Vrå blev startet op efter købet af ejendommen i samarbejde med Vammen Savværk. Dette samarbejde må nærmest betragtes som en starthjælp til Alfred Sørensen, og det ophørte efter nogle få år. Der var ikke installeret el på ejendommen, og drivkraften var et damplokomobil.

Den 27. august 1930 blev Alfred Sørensen gift med Gunda Rasmussen, Løvel. De havde tjent sammen på en gård i Vammen hos Just og Dorthea Christensen i midten af 1920erne. Forinden giftermålet blev der gravet en brønd over for ejendommen umiddelbart øst for Vråvej. Om jordarealet, hvor brønden blev gravet, blev købt af ejeren, Ejnar Kallestrup Vrå, eller blot lejet, vides ikke. Der blev endvidere bygget stald og lade nord for det eksisterende hus og indkøbt besætning. Endelig blev der gravet ajlebeholder, bygget møddingsplads, hele det eksisterende hus blev lavet om til beboelse, og der blev i beboelsen lagt nyt gulv over det hele og installeret nyt støbegods (komfur og kakkelovn). Der har været travlhed i sommeren 1930. Det første hold grise blev indsat før stalden var tilstrækkelig tør, og de fik derfor nysesyge.

I 1931 blev marken kalket.

I 1935 blev jorden øst for Vråvej overfor de 5.5 tdr. land tilkøbt fra Ejner Kallestrup, Vrå. Der var ca. 5 tdr. land, og prisen var 5.000 kr.. Med i dette køb hørte en beboelse, der lå umiddelbart op til Sødal Skov om hvilken det blev sagt, at det oprindelig havde været beboelse for smeden på Sødal. Denne beboelse betjente sig af den tidligere nævnte brønd inde i Sødal Skov. Den sidste lejer af denne beboelse hed Laust Madsen, og han og hans familie fraflyttede beboelsen efter 2. verdenskrig og flyttede til Batum. Huset er nu fjernet

Savværket var efterhånden kommet i en god gænge, og beskæftigelsen kan anslås til 4-5 personer foruden ejeren. Af personer, der har arbejdet på savværket, kan nævnes Johannes Jørgensen, boende Røddingvej på Løvel mark, Kaj Aagaard Jensen, boende Løvel, Osvald Andersen boende Pederstrup, Niels Jakobsen (Philip) boende Løvel og Karl Haugaard, boende Rødding.

Det var ikke ufarligt at arbejde på et savværk dengang. Reglerne for arbejderbeskyttelse var i forhold til i dag meget begrænsede. Der er i dag dog kun kendskab til 3 tilfælde af skader i

savværkets 17-årige historie – i det ene tilfælde fra 13.3.1945 mistede Johs. Jørgensen en finger. Men der forekom sandsynligvis flere skader end de 3, der er papir på i dag.

Træet blev i de første år købt fra Vammen Savværks skov i Fastrup, fra plantager tilhørende landmænd og fra skovejer K. Lund, Sødal Skov. Træet fra de nævnte plantager var ikke altid af den ønskede kvalitet, og samarbejdet med skovejer K. Lund var ikke det bedste. Alfred Sørensen var utilfreds med K. Lunds opmålinger af træet, og da Vrå Savværks forbrug af træ steg i løbet af årene, fandt K. Lund, at alene dette skulle medføre prisstigninger, hvorimod Alfred Sørensen fandt, at han skulle have en mængderabat. Disse samarbejdsproblemer medførte, at savværkets forbrug af træ efterhånden blev hentet i Tjele skovene, som var drevet professionelt med en god kvalitet som resultat, og hvor prisen var fastsat efter gængse normer.

Vrå Savværks speciale blev i løbet af 1930erne kyllinge- og hønsehuse ligesom der blev opbygget en afsætning til A/S Ambrosius Tømmerhandel i Skals og til lokale tømmermestre. Omsætningen var efter nutidens begreber ikke stor. Regnskabsmateriale fra 1940 fortæller således om et forbrug af gran i dette år på ca. 1.400 m^3.

I 1936 blev der lavet vandværk i brønden, og der blev indlagt vand i stuehus og stald og formentlig også om til savværket, hvor damlokomobilet forbrugte en del vand. Vandværket bestod af en pumpe, der i starten blev drevet af en petroleums- eller benzinmotor, og senere, da der under krigen ikke kunne fås petroleum eller benzin, af en vindmølle, og vandet blev pumpet op i en vandbeholder ved siden af brønden, der skønsmæssigt kunne rumme ca. 15 m^3. Senere blev der bygget yderligere en vandbeholder af næsten samme størrelse. I disse vandbeholdere svømmede der altid frøer og tudser rundt, hvilket blev taget som et tegn på, at vandet var rent! Vandbeholdere og vindmølle eksisterer ikke mere.

Der blev endvidere bygget et hønsehus øst for Vråvej ved siden af vandbeholderne på 6 x 30 alen (3,8 x 18,8 m). Der kunne være ca. 300 høns – en meget stor besætning dengang. Hønsehuset eksisterer ikke mere

I 1937/38 blev hele marken merglet.

I 1941 blev stuehuset forlænget med 5 alen (3,14 m), og der blev lagt nyt tømmer og fast tag på hele stuehuset.

Under 2. verdenskrig faldt byggeriet i landet drastisk. Boligbyggeriet faldt således gradvis fra ca. 21.000 lejligheder i 1939 til små 4.000 lejligheder i 1945. Det eneste produkt fra savværkerne, der kunne udvise en stigning, var salget af generatorbrænde.

Denne nedgang i savværkets omsætning har sikkert været en af årsagerne til, at det under krigen blev besluttet at stoppe med savværket og koncentrere indsatsen om landbruget. Men de væsentligste årsager til denne beslutning var dels, at Gunda Sørensen havde lange sygdomsperioder under krigen, og at Alfred Sørensen var kørt træt af forretningslivet og den administration, der fulgte heraf.

Savværket stoppede dog ikke helt så hurtigt som oprindelig tænkt. En storm – sandsynligvis i 1943 eller vinteren 1943-44 – væltede ekstraordinært store mængder træ i Tjele skovene. Alfred Sørensen købte en del af dette træ – det kunne formentlig i betragtning af omstændigheden med manglende

efterspørgsel købes til en rimelig pris. Træet blev hentet hjem til savværket og oplagret på en mark vest for savværket. En stor del af dette træ blev hentet af savværkets faste stok på datidens stive landbrugsvogne. De var udstyret med 3 tommer brede hjul i stedet for de normale 2 eller 2,25 tommer hjul, og så kunne „forvogn" og „bagvogn" trækkes fra hinanden således, at vognene blev længere og bedre egnet til at bære de lange stammer.

Der var 2 spand heste på savværket, og når der skulle hentes træ, kørte vognene til Tjele med 2 mand på hver hjemmefra om morgenen ved arbejdstids begyndelse, og de kunne nå hjem igen og få læsset af inden fyraften. Det erindres ikke klart, hvor mange stammer, der var på hver vogn, men det formodes, at det højst har været en 5-6 stk..

Savværket blev én gang under krigen tvunget til at aflevere træ til besættelsesmagten. De kom en dag midt i middagspausen i lastbil med en dansk chauffør. Årstallet erindres ikke, men det har sikkert været i 1944 eller 1945. Det må have været i den koldere årstid, for samtlige ansatte sad i stuen og spiste deres madpakker.

Alfred Sørensen gik ud og tog imod dem. De ville købe træ. Alfred Sørensen foreslog dem at køre til Sødal Skov Savværk, som engang i mellem leverede til besættelsesmagten – så vidt vides dog ikke i så stort et omfang, at det efter krigen fik strafretlige konsekvenser. Men det var ikke nødvendigt, fandt de, for der lå jo træ nok på savværket her. Alt træ på pladsen var solgt, fik de så at vide. Men det interesserede dem ikke, og diskussionen fortsatte, mens de gik om til savværket. Gunda Sørensen kunne ikke lide situationen og lå fast rutefart mellem stuen og soveværelsesvinduerne, hvor fra der var udsyn over savværket.

Det hele endte med, at de fik nogle få forskallingsbrædder.

Men i foråret 1945 var de ekstra store mængder træ fra stormfaldet savet op, og savværket blev stoppet efter 17 års virke. Det sidste træ blev solgt i løbet af sommeren 1945.

I 1946 blev der købt 2 tdr. land eng ved Løvel Vandmølle for 3.400 kr.. Og der blev købt ca. 8,5 tdr. land mark og hede fra Aksel Gaardsted, Vrå, for 6.000 kr.. Arealet ligger øst for Vråvej og nord for jordstykket købt af Ejner Kallestrup i 1935. Der var 4 tdr. land opdyrket og 4,5 tdr. land hede. I de følgende par år blev ca. 1,5 tdr. land hede opdyrket og de resterende ca. 3 tdr. land hede blev plantet til med gran og fyr.

I 1951 blev der indlagt elektrisk lys på ejendommen. Det skulle have været gjort sidst i 1930erne, men Hitlers metalforbrug stoppede videre elektrificering dengang. Indtil da havde belysningen været petroleumslamper af forskellig slags. Det erindres stadig hvilken fantastisk belysning en enkelt 25 watt pære kunne give i stuen i forhold til den tidligere petroleumslampe.

Sødal Skov
(Artikel fra Folkebladet 1968, v. O Jacobsen)

En af vore medarbejdere har været en tur i Sødal skov, et af de smukkeste stykker natur, man kan finde på disse egne, og fortæller her lidt om, hvordan skovidyl og industriel foretagsomhed forenes. Sødal skov, der ejes af Preben Lützau Lund, er på ca. 360 tønder land blandet skov, fordelt ned en tredjedel på henholdsvis gran, bøg og eg, og den strækker sig fra Vrå og Sødalgårds marker omtrent til Vammen sogneskel.
På vejen fra Sødal mod Pederstrup passerer man gennem skoven, hvor der er svalt under de vælvede kroner, og skovbunden tår nu i forårstiden frodig med regner, anemoner, okseøje, skovmærker og hassel. Følger man en skovsti mod øst, kommer man til Rødsø, der blinker bag smalle engdrag. Her er en usædvanlig smuk natur. Skov- og lyngklædte bakker omkranser søen helt Ind mod Pederstrup Kirke, der ligger på en bakketop og kan ses viden om.
På søen rører sig et rigt fugleliv. Her er ænder, rørhøns, blishøns og svaner i et koglende orkester til livets pris. Først når sommernattens dunkelhed lægger sig over søen, stilner orkestret af i en kort nattesøvn. I skoven er der en bestand af rådyr på ca. 70 styk, der normalt opholder sig i den tætte granskov, som giver den bedste dækning.

Ældgammel som Hald Egeskov
Man kender ikke tidspunktet for skovens tilblivelse, men den er ældgammel som Hald Egeskov og var oprindelig en ren egeskov og af langt større udstrækning. Ejerforholdet har man heller ikke rigtig rede på. Men ved, at godsejer Parsberg har ejet den og ligeledes Jørgen Sehested. Baron Petersdorf var ejer, mens han var på Sødal og efter hans død var der skiftende ejere. Preben Lützau, Lunds far, Kr. Lund, købte den i 1927. Han var forstkandidat og gik straks i gang med at drive rationelt skovbrug med arbejdsmænd som hjælpere, og det fældede træ blev opskåret på Vrå savværk, der lå i den nordlige udkant af skoven.
I året 1934 i februar måned fejede en kraftig vestenstorm ind over skoven og fældede nåletræer for ca. 50,000 kroner, et betragteligt beløb på den tid. Det gav stødet til, at Kr. Lund oprettede eget savværk, og det gik ret godt med afsætningen af træet. Preben Lützau Lund driver stadig savværket, og det opskårne træ sælges dels på egnen, dels til forskellige egne af landet i en størrelsesorden på 1000 kubikmeter om året.
Denne virksomhed var indtil 1963 ret lønnende, men de stigende omkostninger har skabt vanskeligheder. Derfor måtte man ind på at drive skoven industrielt ved fremstilling af sommerhuse, og det er faktisk den del af produktionen, der bærer virksomheden nu, og som beskæftiger ni mand. Flere af dem er oplært fra almindeligt landbrug og skovbrug, og de klarer sig fint. Nogle af dem har arbejdet i mange år i Sødal skov, og de er blevet ét med livet og arbejdet i skoven og kan vanskeligt slippe det.

Sødal Huse går landet over
Lund klarer selv afsætningsarbejdet bl. a. ved annoncering, og fru Lund passer kontorarbejdet. Sommerhusene er egentlig typehuse, men laves også efter kundernes eget ønske, og det er ikke svært, da typehusene let kan ændres. Den normale størrelse ligger på 48-58 kvadratmeter, og prisen er overkommelig. Tagdækningen er bølgeeternit eller tagpap, men laves efter ønske med stråtag eller græstørv.
Virksomheden har leveret huse over alt i landet, og årsproduktionen ligger på omkring 20 huse. Efterspørgslen er så stor, at Lund overvejer at fordoble produktionen. Det svære tømmer fremstiller virksomheden selv, medens de finere sorter importeres.

Af stammer fra løvskoven laves gavntræ i kævler, der benyttes til f. eks. dørtræ, og der sælges en del medbringere til transportører; denne opskæring sælges faktisk over hele verden. Egetræet benyttes for en stor del som staldtømmer og til blokvogne samt entreprenørtræ.
Afmærkning af træer, der skal fældes, sker efter behov.
Skoven repræsenterer i dag en værdi af halvanden million kroner. Lund er vokset op med arbejdet i skoven og er blevet ét med dette arbejde. Han er gift med fhv. lægesekretær Henny Steffensen fra Horsens og bor sammen med sin hustru og fire børn i en villa på Granvej i Hald Ege. Hans mor lever stadig og bor i den gamle bolig i Sødal skov.

En ny opgave midt i skoven

Fru Henny Lund siger, i Sødal skov og savværk nærmest sov tornerosesøvn, indtil de overtog den for 8 år siden, men skov taksator Kr. Lund elskede sin skov sådan som alle forstmænd har det og han betragtede skoven som et fristed. Midt i skoven med de 3 gravhøje ligger savværket, som får kraft til maskinerne fra dieselmotor og eget elektricitetsværk. Fuglesangen giver akkompagnement til arbejdet, og folkene siger, at de for alt i verden ikke vil undvære arbejdspladsen i skoven.
- Vi bliver ofte gjort opmærksom på, hvilke muligheder der ligger i skoven som rekreativt område, siger fru Lund. Disse muligheder vil vi måske udnytte engang i fremtiden. Vi føler en vældig glade over det, vi har, og vil gerne dele den med andre. Vore tanker går i retning af under en eller anden form at få mulighed for i danne et fristed, hvor menneske kan nyde sommeren med ligestillede i uforpligtende omgivelser, eller hvor den travle mand fra byen kan finde ro og hvile fra hverdagen. Uanset alder vil vi sikkert alle i tiden fremover føle trang til ; forny os ved miljøskifte i en kort periode. Hvis man så samtid kunne byde på faciliteter som jagt og ridning, vil der sikkert kunne skabes noget af interesse for mange mennesker. Også forskellig udendørs beskæftigelse vil kunne komme på tale. Rammerne skulle være til stede. Om de kan og skal udfyldes og hvornår, beror på flere ukendte faktorer. Det er vanskeligt på nuværende tidspunkt helt at præcisere planens udformning. Den stadig større fritid kan bliver en belastning, såfremt den enkel ikke anspores til at foretage sig noget og bliver bragt ud af sin egen cirkel.

O. Jacobsen.

Tur Nr. 11.
Pr. Cykle til Sødal Skov
Hjem over Løvel.
. Ca. 32 km.

Geodætisk Institut har for nogle Aar siden udgivet nogle saakaldte arkæologiske Kort, d. v. s. Kort, hvor Oldtidsmindes-mærker og historiske Mindesmærker« Plads eir særligt lydeligt angivet. Kortene koster et Par Kroner pr. Blad og indeholder foruden selve Kortet en kort Beskrivelse af de vigtigste af disse Fortidsminder. For den, der vil have et godt Overblik over saadanne Minders Placering i Landskabet, er et af disse Kort til den største Nytte.

Hvis man tager Bladet for Viborg, der omfatter det meste af Amtet, foran sig, vil man uvilkaarligt lægge Mærke til den ligefremme Ophobning af Fortidsminder, der findes i og omkring Sødal Skov, ja, man kan roligt paastaa, at der ikke i hele Amtet findes noget tilsvarende.
Denne Turbeskrivelse tager derfor Sigte paa denne minderige Egn. De vil maaske indvende: Er der nu saa meget ved at besøge disse gamle Mindesmærker? Hertil kunde jeg svare med Johs. V. Jensens Ord:
Alvorligt taler ved Alfarvej
med Grønsvær dækket de gamles Grave;
henfarne Slægter - forglem dem ej,
i Arv de gav dig en ædel Gave.
Henfarne Slægter i Landets Marv
sig ej fornægter. Bevar din Arv!

men jeg vil ellers ikke gaa i Rette med nogen herom, men kun svare disse i Fortiden uinteresserede: Saa tag derud for Skovens Skyld! Sødal Skov er af en egen uberørt Ynde, og - skønt den kun ligger ca. 10 km fra Viborg - kun lidet besøgt. Vi kører til Sødal ad Røddingvejen (se Tur Nr. 1, 6, 23),

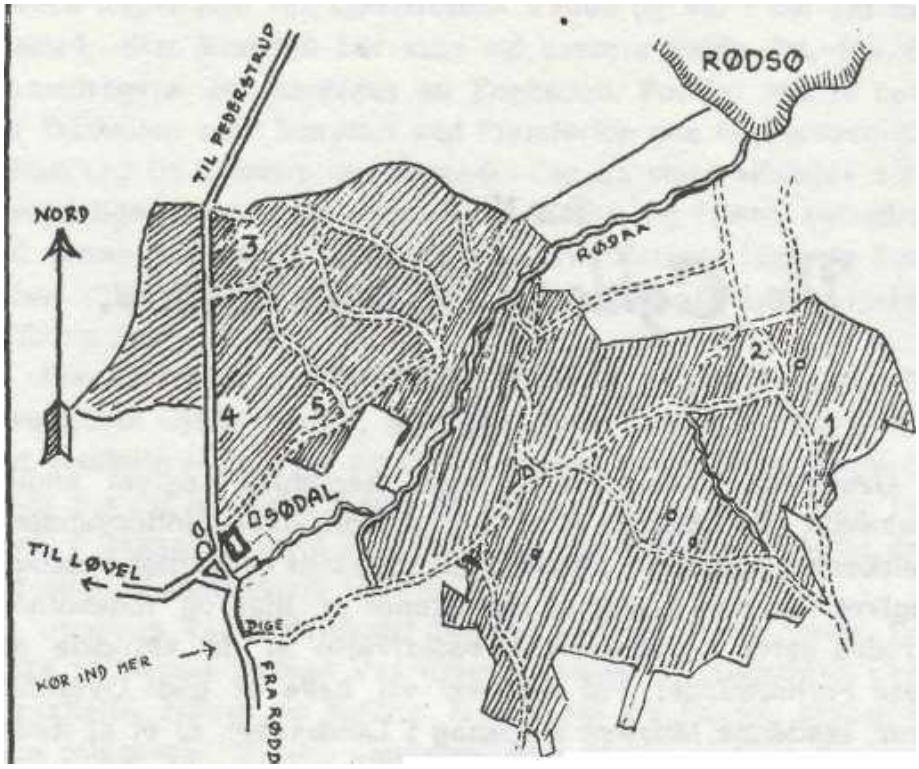

KORT OVER SØDAL SKOV.

forbi Dambakken ved Foldsbjerg paa v. Side og Feldborg Dal paa h. S., lidt længere fremme paa v. H. forbi Graabrødre Skole, der fornemt tilbagetrukket og højt tilvejrs ligger smukt mellem Træer og med en pyntelig Have foran. Snart herefter har vi nogle smukke Kig til Loldrup Sø. Vejen er en god Type paa en jydsk Landevej. Bakke op og Bakke ned gaar det; Marker skifter med Engdrag, her lyser et lille sivkranset Mosehul op i Landskabet, der fanger en smuk Have ved en velholdt Bondegaard vor Opmærksomhed. Navnlig ved Batum ligger der nogle store smukke Gaarde. Snart kan vi se ned

til Rødding By, hvor Husene hyggeligt klumper sig sammen om Kirken. Ved Rødding laa tidligere en Sø, der nu er udtørret og afløst af det store Engdrag, vi har paa vor v. Haand, før vi naar Byen.
Kirken er en romansk Granitkirke. Paa Kirkegaarden ligger bl. a. begravet en af Sødals tidligere Ejere, Baron, senere Lensgreve L. Petersdorff, der dede 1919. Han var vistnok den længst levende af Officererne fra den gamle Hestgarde.
I Rødding er Vejene godt afmærkede, De skal foreløbig følge Vejen til Vammen, og naar den — lidt udenfor Byen — deler sig,, da køre efter Løvel. Vi nærmer os nu stærkt til Sødal Skov. Paa Tryk *at give en Beskrivelse af de Veje, De skal følge i Skoven, vil være for omstændeligt og forøvrigt heller ikke let. Der hidsættes derfor en Kortskitse over Sødal Skov med Angivelse af de vigtigste Veje og Seværdigheder; ved Hjælp deraf kan De lettest finde rundt, men forøvrigt er det jo altid spændende at gaa paa Opdagelse selv. Jeg vil foreslaa, at De drejer t. h. ad Vejen kort før Sødal — De kan kende den paa et vinkelformet Jorddige i Svinget med et Markled i selve Vinkelspidsen — og først besøger Skovens østlige Del, kører gennem denne op til Engene ved Rødsø, hvor der er overordentligt smukt, drejer t. v. over Rødaaen, der kun er en uanselig lille Strøm, og derefter besøger Skovens vestlige, noget mindre Del. I den østlige Del findes bl. a. en lille, velbevaret Dysse af 3 smaa Bæresten og en Overligger paa knap 1 m i Diameter; selve Højen er kun V2 m høj og 5 m i Tværmaal. Man antager, det er en Barnegrav (Kortets Nr. 1). Omtrent oppe ved den føromtalte Eng staar der en Bautasten, en paa Enden rejst Granitsten, ca. 1½ m høj (Kortets Nr. 2). I den vestlige Del findes Rester af en Jættestue (Nr. 3), et Dyssekammer (Nr. 4) og en fritliggende Rundhøj af en meget smuk, regelmæssig Form (Nr, 5). I alt findes en Snes Oldtidsminder i selve Sødal Skov.
Jeg skrev i Indledningen, at Sødal Skov var af en egen uberørt Ynde, og det vil jeg sikkert faa Medhold i. Store Dele af Skoven faar Lov til at passe sig selv, her er kæmpestore Bøge, Underskov, her er Brombær- og Hindbærkrat i store Maader, Lysninger, dystre Graner og sidst og ikke mindst et rigt og interessant Dyreliv, bl. a. Raadyr. Det skulde gaa mærkeligt til, om De ikke i en Lysning skulde faa Øje paa nogle af disse yndefulde Dyr. Hvis De færdes stille og ikke skræmmer dem, kan De godt have Held til længe at glæde Dem over disse smukke Skabninger, der er som, sande Børn af den store Skov.
Ogsaa Luften har sit Dyreliv. Mærker De Uro blandt Smaa-fuglene i Træer og Buske, saa se op. Der hænger da nok højt oppe en Musvaage eller en Falk, som fra sit høje Stade lurer efter Bytte. Stedet er ogsaa et helt Eldorado for Sommerfugle og det ikke af de helt almindelige. Jeg har en Gang paa det Engdrag, der strækker sig ned gennem Skoven langs Rødaaen, og paa en Strækning, hvor der voksede mange blomstrende Tidsler (Juli Md.), set et Syn, jeg aldrig glemmer. Paa disse Tidselblomster sad i Tusindtal Sommerfugl ved

Sommerfugl, Kejserkaaber, Perlemorssommerfugle, og, hvad de nu hedder, saa tæt, at det var, som om Planterne havde ombyttet deres Blomster med spraglede Sommerfuglevinger. Et aldeles fantastisk Syn!
Sødal Skov er ikke nogen helt lille Skov, den spænder over et Areal af ca. 180 ha, saa man kan godt faa nogen Tid til at gaa med at færdes i den. Har De fulgt mit Forslag, skulde De være endt omtrent ved Nr. 5 paa Kortet. Herfra kan De følge Vejen, der fører ud til Hovedgaarden.
Sødal skal tidligere have baaret Navnet Stapelgaard og have tilhørt den fra Kongemordet i Finderup bekendte Rane Jonsen. Den har været i Parsbergernes, Gyldenstjernernes, Billernes og mange fleres Eje. Den nuværende Hovedbygning, der er ret uanselig, er opført 1865. Ved Gaarden ligger et Par smukke gamle Bindingsværksbygninger, og i Haven findes endnu en Stump af Voldgraven.
Hjemturen foretager vi over Løvel og følger derfor Vejen, der fra Hovedgaarden gaar i vestlig Retning (se Kortet). Gen¬nem en smuk Hulvej føres vi opad, til vi naar det højeste Punkt ved Tophøj t. v. for Vejen. Tophøj ligger i Skellet mellem Rødding, Løvel og Pederstrup Sogne, 206 Fod o. H.
Herfra er der 2 km til Løvel (se Tur Nr. 24). Vi kører gennem den langstrakte By, hvor Kirken ligger saa at sige udenfor Byen, svinger her t. v. ind paa Hovedvej Nr. 13 — Aalborgvej — og har saa tilbage en Køretur paa 10 km til Viborg. (Juli).